

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BIERNACZKY Szilárd

A néprajz / etnológia / kulturális antropológia lehetséges szerepe a modern afrikai mezőgazdaság kialakításában – Egy „Afrika-centrikus” magyar néprajzkutató jövőképe

Eredeti közlés/Original publication:

konferencia előadás, Africa Summit 6, Budapest, 2011. május 17–18.

Elektronikus közlés/Electronic publication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.279

Dátum/Date: 2013. április 25. / April 25.

Az elektronikus közlést előkészítette

/The electronic publication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Biernaczky Szilárd: A néprajz / etnológia / kulturális antropológia lehetséges szerepe a modern afrikai mezőgazdaság kialakításában, *AHU MATT*, 2013, **pp. 1–8. old.**, No. 000.000.279, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Az Afrikai Kutatási és Kiadási Program elektronikus archívumában

Kulcsszavak/Key words

mezőgazdasági projektek Afrikában és a néprajzi ismeret, magyar történelmi sors és Afrika-centrizmus, modern mezőgazdaság és hagyományos termelési formák, állattartás és hagyományos kultúra a dél-szudáni pásztornépeknél, utak a hagyományok felől a modern mezőgazdaság felé, agricultural project in Africa and the ethnographic knowledge, Hungarian historical fate and Africa-centrism, modern agriculture and traditional forms of production,

herding and traditional culture among the South Sudanic pastoral peoples, ways from the tradition the modern agriculture

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy le-töltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikánisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AFRICAN - HUNGARIAN UNION
Visegrádi u. 9.
H-1132 Budapest, Hungary

A NÉPRAJZ / ETNOLÓGIA
/ KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA
LEHETSÉGES SZEREPE A MODERN AFRIKAI
MEZŐGAZDASÁG KIALAKÍTÁSÁBAN
Egy „Afrika-centrikus” magyar néprajzkutató jövőképe

Szilárd Biernaczky PhD.
néprajzkutató, afrikanista, ny. egy. docens
elnök – Magyarországi Afrika – Dél-Afrika Társaság

Nem vagyok gazdasági szakember, sem műszaki mérnök, sem agrár-szakember. közvetlen kutatási területem az afrikanisztikai folklorisztika, képzettségem elsősorban a néprajzra, az etnológiára és a kulturális antropológiára terjed ki. (Zenei, magyar és olasz irodalmi képzettségemet ma már csak közvetve hasznosítom.)

Megszólalásomra az készlet, hogy immár több mint két évtizede a most is itt a sorokban ülő Kanizsai Endre professzor, agrárkutató azt állította, hogy annak idején Szudánban egy hatalmas méretű, több milliárd dollárt felemésztő mezőgazdasági projekt megvalósítása idején – amelyben módjában állt neki is részt vennie – milyen hasznos lett volna, ha rendelkezésükre áll egy etnológus. Mégpedig azért, mert időben figyelmeztethette volna a műszaki stábot arra a tényre, hogy az első évi betakarítások idején a környéken többhetes természetvallású ünnepek zajlanak, és nem áll majd rendelkezésükre munkáskéz...

Mostani megszólalásom legközvetlenebb okát tehát kedves kollégám eme egykori megjegyzésében lehet keresni. Mondanivalóm kifejtése során viszont napjaink legfontosabb alapelvének, az euro-centrizmust felváltó, pontosabban annak helyébe lépő Afrika-centrizmus

alapelve talaján szeretnék majd állni. Vagyis mintegy afrikai módjára keresni annak a módját, mi lehetne a jó, sőt, a legjobb megoldás maguknak az afrikaiaknak a számára. Persze már amennyire egy európai, ez esetben jómagam képes átélni és megvalósítani ezt. Bár hadd tegyem hozzá, a magyar történelem pusztán csak nagyvonalú ismerete alapján is világosan kiderül, az elmúlt ezer év során hosszú évszázadokon át akár afrikaiaknak is érezhattük volna magunkat mi, magyarok, a török, majd az osztrák, végül a szovjet elnyomás éveiben, itt Európában.

Ha tehát valóban meg akarom kísérelni az Afrika-centrizmus átélését, akkor elsőként azt kell hangsúlyoznom, talán szakmai ismereteim közül éppen a kulturális antropológia az egyetlen olyan tudomány, amely azt tanítja, minden igyekezetünkkel azon kell lennünk, hogy átléphessük a nyelvi-kulturális határokat, és a másik kultúra képviselőivel, akár ha szükséges, le kell ülni a porba is. Majd pedig a saját kultúrámmal, anyanyelvem mély ismerete alapján meg kell kísérelni megismerni és egyre mélyebben megérteni az ő kultúrájukat és anyanyelvüket.

Formálódóban lévő (vagy éppen eleve meglévő) Afrika-centrizmusomhoz remélhetően és vélhetően annak az emlékei is hozzájárulnak, hogy annak idején a Magyarországon tanult Jospeh Bol Chan, illetve a részben segítségével Magyarországon kandidátusi diplomát szerző Peter Adwok szudáni shilluk barátaimtól tanultam az ő kultúrájukat, gyűjtöttem tőlük, és átírtuk együtt meséik és énekeik szövegeit shilluk, angol és magyar nyelven.

Most e nagyszerű konferencia alkalmából eszembe idéztem őket, és éppen az ő új államuk felé téved a tekintetem.

Úgy tudom hatalmas, földművelésre alkalmas területeik vannak, amelyeken több afrikai országot élelemmel ellátó korszerű mezőgazdaságot lehetne teremteni. Hirtelenében az az inkább csak a magyar néprajzosok számára ismert tény jut az eszembe, hogy a 19. század végén két magyar jezsuita misszionárius, leginkább pedig Menyhárh László néhány év alatt olyan virágzó, mintegy 4000 hektáros mezőgazdasági területet hozott létre, szervezett meg a mai Mozambik területén, amely országnyi népesség élelmezését volt képes ellátni. Más kérdés, hogy korai haláluk után ez az egész ugyancsak korai kísérlet az afrikai történelem sodrában nyomtalanul elenyészett.

Egy Dél-Szudánban (de akár ugyanígy Észak-Szudánban is) elképzelt korszerű mezőgazdaság megvalósításához nemcsak egyszerűen

modernizációra, hanem jelentős mérvű vízszabályozási problémák megoldására is szükség volna. Hiszen a vízszabályozás módja és mértéke egyrészt alkalmat adna nagyszabású öntözési rendszer kialakítására, lehetőség nyílna megfelelő pontokon kisebb vagy nagyobb energia-termelő közműveket beépíteni, és természetesen a jó ivóvíz megteremtésére is mód teremtnék. Mindehhez pedig olyan korszerű településrendszer kapcsolódhatnék, amelynek megteremtésébe – már a tervezés fázisában – beépülhetnének az európaiktól jelentősen eltérő hagyományos szokásokra szabott formák: az építmények, az építmény-együttesek, a tárgyi kultúra kialakítása tekintetében.

Nagyon jellemző, amit shilluk barátaimtól annak idején megtudtam: az elmúlt évtizedekben például a rendezetlen vízrajzi viszonyok következtében nem lehetett valós népszámlálást megvalósítani Dél-Szudánban, hiszen az esőzések során csónakon arra járó összeírók legfeljebb bekiabálhattak a nagycsaládok víztől elzárt építmény együtteseiből előlépő családfőnek, hogy hányan is vannak, és az mondott valamit, vélhetően jóval kisebb számot a valóságosnál, adózási okok folytán.

De természetesen nem a valós népszámlálás a legfontosabb feladat a sorban. Nyilván célszerű volna, ismervén az Afrikában elkövetett legsúlyosabb hibákat, kiegyensúlyozott állapotokat létrehozni. Tehát a földműveléssel és állattartással egyaránt foglalkozó shilluk, nuer, dinka, zande és más etnikai csoportok gazdasági körülményeinek a modernizációjában a földművelés erőteljes fejlesztése mellett továbbra is tág teret kellene hagyni a legeltetéses állattartásnak. Hiszen ismeretes, Evans-Pritchard brit antropológus nuer, luó, dinka, zande, Diedrich Westermann német, bár többnyire inkább angol nyelven publikáló tudós shilluk vonatkozású publikációiból, Francis Manding Deng dél-szudáni dinka író és kutató, valamint sok-sok más jeles szakértő közleményeiből, könyveiből, hogy az állattartás e népek esetében nemcsak egyszerűen gazdasági tevékenység, hanem az hagyományos kultúrájukban általában is fontos szerepet tölt be.

Az említett és más kutatók megfigyelték, hogy a még felavatatlan fiúk pásztorokként akár napi 80–120 kilométert is futnak marháikat legeltetve, másrészt kedvenc tehenet vagy ökröt választanak, és ez a különös hagyomány közvetlen kapcsolatban áll szerelmi életükkel, szerelmi költészetükkel, illetve párválasztásukkal is.

Mindemellett nagy fontossága volna annak, akár a már említett, mezőgazdaság szervező magyar jezsuita, Menyhárh László példájára

is gondolva, hogy olyan termény-struktúra kialakítására kerüljön sor a mezőgazdaság új struktúrájának kifejlesztése során, amelyben egyrészt az elsősorban helyi, illetve afrikai ellátásra és csak másodlagosan Afrikán kívüli exportra termesztett élelmiszernövények, másrészt az esetlegesen megtelepítendő ipari növények egyensúlya megteremtődhessek. Természetesen külön fejezetet kaphatna a hagyományok figyelembevételével kialakított mezőgazdasági struktúra esetében a kellően átgondolt és az említett struktúrát semmilyen formában nem sértő, károsító vagy roncsoló élelmiszertermelés és kereskedelem kereteinek a kialakítása.

E komplex és kedvem szerint White Nile Project címet viselő futurisztikus tervnek az elkészítése során a gazdasági, technológiai, agrártechnikai és más korszerű tervezési módszereknek a szem előtt tartása mellett fontosnak ítélném azt, hogy az előkészítő munkában a néprajz, az etnológia vagy a kulturális antropológia értékes adalékai, szempontjai is érvényesülhessenek.

Első lépésként a dél-szudáni népekre vonatkozó, zömmel angol és német, kisebb részben francia nyelvű, gazdag, de szétszórt szakirodalom összegyűjtését kellene elvégezni. Tudomásul véve, hogy az elmúlt évtizedekben az ismert történelmi okok folytán az idevágó kutatási munkálatok igen csak megritkultak.

Második lépésben, mondhatni, ország-méreteken néprajzi felmérést kellene elvégezni, hogy szembe nézhessünk, mennyiben érvényesek még ma a főleg csak korábbi ismert olyan családi, társadalmi, kulturális mozzanatok mint a nagycsalád, a poligámia, a klánikus közösségi szervezet, az ikerszülések kezelése, az élet fordulóival kapcsolatos szokások, az év ünnepei vagy a shilluk (és más hagyományos) királyság túlélései stb. stb.

Harmadik lépésben abban kellene viszonylag nagy pontossággal eredményre jutni, vajon a világ minden és így Dél-Szudán népeit is elérő modernizáció milyen változásokat hozott az elmúlt 150, de főleg az utolsó 60–80 év során a hagyományos társadalom, gazdaság és kultúra területén. És persze beleértünk ebbe minden változást generáló mozzanatot a keresztény vagy iszlám hittérítéstől a gépesítésig, az európai jellegű és tematikájú iskoláztatás fokozatos térhódításától a mai kor ipari termékeinek a megjelenéséig ívelően.

A harmadik különösen fontos lépés nyomán a **negyedik** lépésben lehetne körvonalazni, milyen mai társadalmi állapotok figyelembevételével lehetne megteremteni legelőbb is a mai földbirtokviszonyokat,

kialakítani a nagycsalád (esetleg a többnejűség) létét figyelembe vevő településegység (afféle modern kraal), a település rendszer, a mindezeket szigorúan nyomon követő csatornázási hálózat, a szükséges ipari és gépesítési egységek (mezőgazdasági géppark, törpe vízművek), kommunális ellátás stb. megfelelő formáját.

Összegezőképpen el szeretném mondani, hogy felvetéseim ugyan egykori budapesti dél-szudáni személyes kapcsolataim folytán éppen erre a konkrét területre, Dél-Szudánra irányultak. Mindemellett nyilvánvaló, bármely afrikai ország, bármely afrikai nép vagy népek esetében, mezőgazdasági művelésre alkalmas és persze vizekben gazdag területek esetén a White Water Project felvethető. Így például az általam kevésbé ismert északi Szudán zömmel iszlám vallású és jelentős részben arab lakosságú területei kapcsán is méltán megkísérelhető lenne egy hasonló project kivitelezése. Hiszen itt Dél-Szudánhoz hasonlóan ugyancsak igen nagy kiterjedésű és vízben rendkívül gazdag területek állnak rendelkezésre mondjuk a Blue Nile Project létrehozásához. Annál is inkább, hiszen a modern kutatások jócskán kimutatták, éppen Észak-Szudán összefüggésében is, hogy e hatalmas terület vidéki lakossága nem egy nyelvet beszél. Még az arab esetében is jelentős eltéréseket mutató dialektusok érvényesülnek, illetve nem egységesek az itt élő népcsoportok társadalomépítő szokásai és kultúrái. Vagyis ezúttal is az Afrikára jellemző nyelvi-kulturális sokszínűség érvényesül.

Tegyük hozzá, meggyőződésem szerint egyfajta újdonságként, hogy a tervezésben a helyi hagyományos világ ismerete, vagyis a néprajzi szakember ezúttal csakis pozitívnak tekinthető szerepvállalása elengedhetetlen. Közismert ugyanis – lényegében csakis volt gyarmattartó országokat képviselő – kulturális antropológusok néhány esetben politikailag manipulált, igen rosszízű nemzetközi szerepjátása, amely eme a jövőben elvárható tevékenységgel, már ami magát a tudományszakot illeti, részben ellensúlyozhatóvá válhatna. És persze a dolgokat nagyban előre vinné a Francis Manding Deng világhírű dinka tudóshoz hasonló, helybéli afrikai szakemberek megjelenése akár már a munkálatok megindulása idején.

Egy White Nile vagy egy White Water Project megvalósításához ismereteim szerint egyébként számos magyar agrártudományi, ipari és kereskedelmi szakember áll/állhatna rendelkezésre, de minden bizonnyal lehetne partnereket találni ilyen jellegű munkálatokhoz a kezdektől, tehát a 19. század végétől kezdve jelentékeny hazai néprajztu-

domány, illetve a fejlődőben lévő kulturális antropológia mai magyar képviselői között is.

Utolsó megjegyzésem: az 1989-ben *Tradition and Modernization in Africa Today* témakörben megrendezett igen nagy létszámú harmadik magyarországi nemzetközi konferencia záró plenáris ülésén *African Utopia – Anno 2089* címmel tartottam előadást. Ennek a megszólalásnak a fő gondolata az volt, hogy a gyarmatosítás által kialakított országhatárokat föderatív rendszerben a nyelvi-kulturális csoportok figyelembevételével kellene újraértelmezni vagy szükség szerint átalakítani.

Ennek a gondolatnak vagy inkább alapvető geopolitikai szempontnak az érvényesítéséből persze, világméretben, Afrikán kívül, a szovjet rendszerből felszabaduló országok, illetve az egységesülő Európa esetében valósult csak meg valami. Afrikában azonban a háborúk ellenére szinte semmi sem történt.

Reménykedjünk azonban abban, hogy valamikor a távolabbi jövőben az éppen e rövid felszólalásban is vázolt gazdasági fejlődés nyomán mégiscsak elkövetkezik az, hogy szűkös anyagi javak okán nem kell népeknek Afrikában sem egymásnak esniük, és a különféle kultúrák, még a legkisebbek is, végre elnyerik azt a figyelmet és megbecsülést, amelyet megérdemelnek.

(Budapest, 2011. május 18.)